

MARCIN KROMER — WYSTAWA ARCHIWALNA I BIBLIOTECZNA

Wystawa poświęcona biskupowi Marcinowi Kromerowi została zorganizowana staraniem Biblioteki Warmińskiego Seminarium Duchownego *Hosianum* i Archiwum Diecezjalnego w Olsztynie. Ekspozycję prezentowano w holu bibliotecznym przy ul. Kopernika 47.

Wystawa składała się z czterech części. Pierwsza była poświęcona życiu i działalności Marcina Kromera. Zaprezentowano książki o jego życiu, o Bieczu — mieście urodzin i dzieciństwa, o Lidzbarku Warmińskim — stolicy i rezydencji biskupiej.

Na część drugą ekspozycji złożyły się dokumenty archiwalne związane z działalnością Marcina Kromera, jako biskupa warmińskiego, m.in. bulla nominacyjna na biskupa warmińskiego, *articuli jurati*, pisma w sprawie Kapituły Dobromiejskiej, *Mszał Warmiński*, wydany staraniem Kromera, jego listy.

W części trzeciej wystawiono starodruki, zawierające pisma Marcina Kromera, m.in. *De vera et falsa religione*, *Catecheses*, *Polonia*, *Postillae*, *Rozmowy*, *Historia prawdziwa*.

Część ostatnia była przeglądem piśmiennictwa Kromerowskiego od połowy XIX w. aż po czasy najnowsze. Wszystkie książki pochodzą ze zbiorów Biblioteki Seminaryjnej.

1. Seweryn Udziela: Z podań i dziejów Ziemi Bieckiej, Kraków 1926, sygn. IV D-263.
2. Adam Bochnak: *Oplakiwanie Chrystusa*. Obraz w głównym ołtarzu kościoła parafialnego w Bieczu. Lwów 1956, sygn. Sz-218.
3. Tadeusz Ślawnicki: Biecz i okolice, Warszawa 1968, sygn. IV E-3191.
4. Biecz. Studia historyczne. Pod redakcją Romana Kalety, przy współpracy Franciszka Błońskiego, Wrocław 1963, sygn. H — 682.
5. Tadeusz Ślawnicki: Biecz, Rzeszów 1986, sygn. IV J-4450.
6. Ferdinand von Quast: *Denkmale der Baukunst im Ermeland*, Berlin 1852, Blatt II: Schloss Heilsberg, sygn. IV T-8.
7. Władysław Ogrodziński: Lidzbark Warmiński. Opracowanie fotograficzne Edmund Kupieccki, Warszawa 1958, sygn. W-844.
8. Roman Burzyński: Lidzbark Warmiński, Warszawa 1972, sygn. W — 1651.
9. Hanna Domańska i inni: Rezydencja Lidzbarska, Olsztyn 1973 sygn. IV — 4133.
10. Karl Hauke, Werner Thimm: *Schloss Heilsberg. Residenz der Bischöfe von Ermland. Geschichte und Wiederherstellung 1927-1944*, Osnabrück — Münster 1981, sygn. IV H-3430.
11. Andrzej Rzempoluch: Lidzbark Warmiński, Warszawa 1989.
12. Thomae Treteri: *De episcopatu et episcopis Ecclesiae Varmiensis*. Cracoviae 1685 s. 115: Martinus Cromerus. Sygn. I-F 5/1.
13. Medal z okazji 650-lecia Lidzbarska Warmińskiego z napisami: *Lidzbark Warmiński — Miasto Mężów Znakomitych 1308-1958: Mikołaj Kopernik, Jan Dantyszek, Marcin Kromer*,

Ignacy Krasicki — 650-lecie miasta — Prezydium Wojew. Rady Narodowej w Olsztynie. Ze zbiorów Archiwum Diecezji Warmińskiej w Olsztynie (= ADWO).

14. Fotografie różnych portretów biskupa Marcina Kromera ze zbiorów ADWO i Pracowni Hozjańskiej w Olsztynie.

II

1. Własnoręczne listy biskupa Marcina Kromera do kanonika A. Kijowskiego 1564 11 12, sygn. ADWO, AB D 120b k. 8^v — 9^r.
2. Bulla papieska papieża Piusa V, mianująca Marcina Kromera na biskupa koadiutora kard. Stanisława Hozjusza, 1570 07 22; ADWO, Dok. Kap. c 75.
3. *Articuli jurati* biskupa koadiutora Marcina Kromera, 1571 09 23; ADWO Dok. Kap. A 4/11.
4. Kopia pisma biskupa koadiutora Marcina Kromera do duchowieństwa Diecezji Warmińskiej w sprawie udzielania sakramentów św. i wizytacji biskupiej, 1573 02 12; ADWO, AB H 120 k. 40^v.
5. Pismo biskupa koadiutora Marcina Kromera, określające stosunki między Kapitułą Kolegiacką w Dobrym Mieście a parafią w Szalmii, 1575 02 08; ADWO, Dok. D.M. D 11.
6. Nowe statuty Kapituły Kolegiackiej w Dobrym Mieście, zatwierdzone przez biskupa Marcina Kromera, 1583 01 31; ADWO, Dok. D.M. F 8.
7. Pismo biskupa Marcina Kromera, w którym zatwierdza *anniversarium*, ufundowane przez ks. W. Helwina z Dobrego Miasta, 1587 03 20; ADWO D.M. E 12.
8. *Missale Varmiese diligenter recognitum et correctum. Opera et sumptibus Reuerendiss. Domini Martini Cromeri, Varmiensis Episcopi, editum. Cracoviae 1587*, sygn. SD 643.
9. *Martini Cromeri: De vera et falsa religione colloquiorum liber tertius, qui est de Ecclesie Christi, in duo divisus Colloquia. Dilingae: 1561*, sygn. Dp 216.

III

1. *Catecheses, sive institutiones duodecim, de septem Sacramentis, et Sacrificio Missae, et de funebris Exequijs. Authore Martino Cromero, Episcopatus Varmiensis Coadiutore ad utilitatem parochorum, et aliorum sacerdotum conscriptae. Hisce adiunximus, Ecclesiastici ordinis viris omnibus cum primis necessarios, eiusdem Sermones Synodicos tres. Coloniae 1571*, sygn. Dp 41/5.
2. *Martini Cromeri Varmiensis Episcopi Polonia: sive de origine et rebus gestis Polonorum libri XXX. ... Coloniae Agrippinae: 1589. Nota proveniencyjna: Ex relictis autoris bibliothecae Gutstadiensis datum anno 90mo*, sygn. SD 129.
3. *Andr. Patricii Nidecki Archid. Vilnae: De ecclesia vera et falsa libri V. Cracoviae: 1583. Nota dedykacyjna: Reverendissimo Domino Martino Cromero Episcopo Varmiensi Auctor libri*, sygn. Dp 309.
4. *Postillac sive Enarrationes Epistolarum atque Evangeliorum, quae diebus sacris per totum anni circulum in Ecclesia proponuntur, a V.P. Antonio a Konigstein, Guardiano Neomagensi, fideliter et diligenter conscriptae, omnibus ideoque verbi Dei ministris pernecessariae. Pars hyemalis. Coloniae: 1588. Nota proveniencyjna: Ex testamento Reverendissimi Martini Cromeri, Episcopi Varmiensis Sacello Pol. Vormitten. donatus 1589, Orate pro eo*, sygn. SD 480.
5. *Die deutschen Predigten und Katechesen der ermländischen Bischöfe Hosius und Kromer, von Franz Hipler, Köln 1885*, sygn. IV H-3262.
6. *Monumenta Cromeriana. Martin Kromers Gedichte, Synodalreden und Hirtenbriefe, von Franz Hipler, Braunsberg 1892*, sygn. IV H-974.
7. *Kronika Marcina Kromera. Sanok 1857*, sygn. IV F-946.
8. *Marcina Kromera Rozmowy Dworzanina z Mnichem (1551 — 1554)*. Wydął Jan Łoś. Kraków 1915, sygn. Ah 260/70.
9. *Historia prawdziwa o przygodzie żalosznej Książęcia Finlandzkiego Jana i Królewny Katarzyny 1570*. Wydął Aleksander Kraushar. Kraków 1892, sygn. IV G-4957.
10. *Marcin Kromer: Historyja prawdziwa o przygodzie żalosznej Książęcia Finlandzkiego Jana i Królewny Polskiej Katarzyny*. Opracował Janusz Małek. Olsztyn 1974, sygn. H-1507.

11. Marcin Kromer: Historyja prawdziwa o przygodzie żalostnej Książęcia Finlandzkiego Jana i Królowny polskiej Katarzyny. Opracował Janusz Małek. Wydanie drugie, poprawione i uzupełnione. Olsztyn 1983, sygn. IV G-5986.
12. Marcin Kromer: Polska czyli o położeniu, ludności, obyczajach, urządach i sprawach publicznych Królestwa Polskiego ksiąg dwie. Przekład Stefana Kazikowskiego. Wstęp i opracowanie Romana Marchwińskiego. Olsztyn 1977, sygn. IV G-870.
13. Marcin Kromer: Mowa na pogrzebie Zygmunta I oraz o Pochodzeniu i o dziejach Polaków księgi XXIX i XXX. Wstęp, przekład i opracowanie Jerzy Starnawski. Olsztyn 1982, sygn. IV F-3787.
14. Georgii Ticinii ad Martinum Cromerum Epistulae (a. 1554 — 1585) e libris manu scriptis collegit eddidit Georgius Axer. Vratislaviae: 1975. Pracownia Hozjańska, sygn. 151.
15. Polski dyplomata na papieskim dworze. Wybór listów Jerzego z Tyczyna do Marcina Kromera (1554-1585). Przetłóżył, wstępem i komentarzem opatrzył Jerzy Axer. Warszawa 1982, sygn. IV F-5174.

IV

1. Anton Eichhorn: Der ermländische Bischof Martin Kromer als Schriftsteller, Staatsmann und Kirchenfürst, Braunsberg 1868, sygn. W-391.
2. Cyprian Walewski: Marcin Kromer, Warszawa 1874, sygn. IV H-2715.
3. Ks. Leon Kałużyński SVD: Muzykalia w Agendzie Warmińskiej bpa M. Kromera z 1578 r. Praca licencjacka pisana pod kierunkiem ks. prof. dr. Hieronima Feichta. Lublin 1960, sygn. IV L-983.
4. Ks. Józef Waclaw Sojka: Działalność ustawodawcza biskupa Marcina Kromera na Warmii. Praca doktorska pisana pod kierunkiem ks. prof. dr. Ignacego Leonarda Subery. Warszawa 1964, sygn. IV L-292.
5. Edward Kabat: Nauka Marcina Kromera. Praca dyplomowa napisana pod kierunkiem ks. dra Stanisława Rosy. Tarnów 1975, sygn. IV M-565.
6. Leokadia Białous: Kromeriana w Olsztynie. Praca magisterska. Promotor: dr hab. Jadwiga Rudnicka. Olsztyn 1979, sygn. IV L-411.
7. Ks. Jan Wiśniewski: Kancelaria biskupa Marcina Kromera (1569-1589). Praca doktorska pisana pod kierunkiem prof. dr hab. Andrzeja Tomczaka, Toruń 1982, sygn. IV M-444.
8. Bp Jan Obłąk: Kaplice polskie Marcina Kromera na Warmii. Odbitka ze *Studiów Warmińskich* II/1965/s. 7-30, sygn. IV J-4165.
9. Ernst Manfred Wermter: Das polnisch-litauische Staatswesen aus der Sicht de ermländischen Bischofs Martin Kromer (1512/13-1589). Odbitka z *Acta Prussica*, Festschrift für Fritz Gause, Beiheft XXIX zum Jahrbuch der Albertus-Universität zu Königsberg/Pr. Würzburg 1968 s. 163-186, sygn. IV G-1747.
10. Ks. Władysław Nowak: Geneza Agendy biskupa Marcina Kromera, odbitka ze *Studiów Warmińskich* VI(1969) s. 173-210, sygn. IV H-335.
11. Ks. Józef Sojka: Ustawodawstwo synodalne biskupa Marcina Kromera († 1589), Odbitka ze *Studiów Warmińskich* VII (1970), s. 341-359, sygn. IV J-4337.
12. Ks. Władysław Nowak: Agenda biskupa Marcina Kromera w dziele ujednoczenia liturgii sakramentów św. w Polsce po Soborze Trydenckim, odbitka ze *Studiów Warmińskich* XII(1975) s. 29-91, sygn. IV H-289.
13. Jadwiga Kalinowska, Jan Wiśniewski: Najstarszy warmiński formularz wizytacyjny z czasów biskupa Marcina Kromera (1581), *Komunikaty Mazursko — Warmińskie* 1979 nr 2(144) s. 139-164, sygn. IV — 1975.
14. Roman Marchwiński: Kromer a Grodecki. Podstawy kartograficzne Kromerowskiej Polonii, *Acta Universitatis Nicolai Copernici*, Historia XVI — Nauki Humanistyczno-Społeczne — zeszyt 114 — 1980 s. 133-149, sygn. IV H-3097.
15. Ks. Jan Wiśniewski: Warmińskie wizytacje Kromerowskie, *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* t. 43: 1981 s. 181-202, sygn. IV J-2835.
16. Jadwiga Ambrozja Kalinowska: Korespondencja Stanisława Reszki z Marcinem Kromerem w latach 1568-1588, *Odrodzenie i Reformacje w Polsce*, t. XXXIII: 1988 s. 187-197, sygn. IV J-4443.

MARCIN KROMER — ARCHIVS- UND BIBLIOTHEKSAUSSTELLUNG

ZUSAMMENFASSUNG

In ersten Teil dieser Ausstellung wurden Bücher über das Leben und die Tätigkeit von Marcin Kromer sowie über die Städte Biecz und Lidzbark Warmiński (Heilsberg) zur Schau gestellt.

Im zweiten Teil wurden Archivadokumente gezeigt, darunter die Nominationsbulle, *articuli iurati* und das *Missale Varmiense*, das von Kromer herausgegeben worden ist.

Im dritten Teil wurden Kromers Schriften gezeigt, z. B. *De vera et falsa religione*, *Catecheses*, *Polonia*, *Postillae*, *Historia prawdziwa*.

Im letzten Teil konnte man eine Auswahl der wissenschaftlichen Literatur über Marcin Kromer, den Fürstbischof von Ermland finden.